

Vestlus, mis leidis aset

Kęstutis Navakas on sündinud 1964. aastal, lõpetanud gümnaasiumi Kaunases ja õppinud Austrias saksa keelt, andnud välja 16 raamatut eri žanreis, mõnda aega raamatupoodi pidanud ja saanud kõik olulised preemiad, mida Leedus luuletajatele antakse, kaasa arvatud Leedu Vabariigi riikliku kultuuripreemia. Intervjuusid ta üldiselt ei anna, aga veidi juttu ajama siiski soostus.

Rein Raud: Kas luuletava inimese elus jõuab sinu meelest kunagi kätte hetk, kui saab selgeks, et tagasiteed ei ole – et siitpeale on ta määratud muudkui kirjutama, muudkui täpsemalt, ning ta mõistab, et mitte kunagi enam ei suuda ta end täielikult väljendada mõnes teises, ütleme, rohkem igapäevaeluga seotud tegevuses? Kui jah, siis millal võis see sinuga juhtuda? Sest sinu tekste lugedes tundus mulle, et nii on läinud.

Kęstutis Navakas: Mis mõttes „määratud”? See pole ju mingi kohtuotsus, vaid kingitus, omamoodi ime. Aga sellist murdepunkti, et justkui sõidaksid Ameerika mägedel ja saaksid korraga aru, et vagonetist poolel teel välja hüpata ei saa, pole mul olnud. Ma olen kirjutanud kogu elu, lapsepõlvest peale. Esimene tekst, mida mäletan, on pärit neljandast klassist, kirjutatud heksameetri vormis ja räägib Grünwaldi lahingust. Ja kui minu tekstid hakkasid ilmuma ajakirjanduses ning neile järgnesid raamatud, siis ma sugugi ei imestanud selle üle, mis toimub. See oli täiesti loomulik, teisiti polekski saanud minna. Tegelikult ma väga ei mõtlegi, mis minuga toimub – kui toimub, las siis toimub. Aga täielikult väljendada suudan ma ennast ka teisiti, ma ju ei kirjuta kogu aeg. Väljendan ennast ka inimestega suheldes, loodust vaadeldes, toitu valmistades või lihtsalt mitte midagi tehes. Mingi teise elukutse peale pole ma kunagi mõelnud, ei ole minul seda vaja ega sellel mind.

R. R.: Ütlesin „määratud” sellises spinozalikus võtmes – et kui võtad vastu oma saatuse. Sest see peaks olema korraga nii ilus kui ka õudne. Aga olgu peale. Huvitavam on see, nagu ütled, et võid end väljendada loodust vaadeldes või mitte midagi tehes. Sest isegi

süüa tehes tekib ikkagi midagi, mida enne ei olnud, see on mingis mõttes looming, mis võib valmistada rõõmu või pettumust. (Muide, ka mulle meeldib pliidi ääres seista.) Aga kui vaatled loodust (või iseennast), kas sa siis muutud ise, oled iseenda uus väljendusvorm? Päris suur hulk mu lemmikmõtlejaid jääksid sellega arvatavasti nõusse. Aga siis tuleb ju välja, et need eneseväljenduse vormid, mille tagajärjel tekib ühtlasi midagi käegakatsutavat nagu luuletus või potitais suppi, on tegelikult selle iseenesest jätkuva eneseväljenduse teisene vorm.

K. N.: Suur hulk olulisi asju on korruga ilusad ja õudsed. Nii maailm kui ka inimene, kelles ingel pole kunagi väga kaugel deemonist. Isegi kõige tõelisem ilu ise, näiteks kunst, sisaldab ka õudset dimensiooni, mis annab talle, kui imelik see ka poleks, tegelikult elusust juurde. Aga loodust ja tegelikkust üleüldse võib vaadelda nii budistlikus võtmes, kui võtad kõik vastu ja nii-öelda samastud sellega, kui ka läänelikus. Viimasel juhul tegelikkus ja ka loodus vastanduvad sulle, kuigi see pole alati silmanähtav. Tegelikkuse vastuseisust üritavad kõik omamoodi üle saada. Kes ehitab tee, et ei peaks läbi metsa töö käima, kes leiutab järjekordse tuuleveski, aga mina lihtsalt mõtlen seda läbi, kirjeldan (sageli kirjutatan ümber), või sulen silmad (siis on tegelikkust vähem näha) ja pühendan oma teadvusetormi ülejäänud osa fantaasiatele. Tegelikult ma elangi fantaasiate ja unede maailmas, sest mulle meeldib nii ja ma saan seda endale lubada, aga reaalsuse kuklasse hingamist tunnen loomulikult ka.

R. R.: Su tekstides on olulisel kohal ka selline „sina”, kellega sa pidevalt suhtled, ja samas ei tundu, et su vestluskaaslane oleks sinu jaoks ennustatav või lausa su mõtete kontrolli all. Loomulikult, iga-sugune Teine inimese elus on osaliselt tema enda loodud, aga sinu tekstides tundub see „sina” olevat pigem keegi, kes kord provotseerib, kord jälle piirab su fantaasiaid ja üldse mitte tingimata selles suunas, mis sulle meeldiks.

K. N.: Me teame, et on öeldud: „Põrgu on teised inimesed”, ometi on teisi mulle väga vaja. Mõistagi loome me osaliselt iga Teise

uueks, aga ainult osaliselt, nagu ka nemad meid. Kui ei oleks teisi, oleksin vaid mina üksi, siis poleks vastuseisu ega mitmekesisust, mis tahes erinevust – arvatavasti poleks mul siis puudust mitte ainult mõtetest, vaid ka elujõust. Omal veidral viisil hoiavad need teised seda ülal. Ja Teine on alati väljakutse, mida vähem on ta ennustatav, seda suurem, ja seda huvitavam on elada. Loovale inimesele on väljakutsed tingimata vajalikud. Tõtt-öelda käib see ka pörgu kohta, kui tulla tagasi Sartre'i fraasi juurde. Pörgu pole mingi saatuslik ummik, vaid väljakutse. Ma loon seda Teist endale sageli ise, panen kokku reaalsuse räbalatest, ja nagu ütlesid, sageli tõukab see mind ebamugavas suunas. Ja selles pole midagi hirmsat, huvitav on teada saada, mis seal on.

R. R.: Aga samal ajal hoiad end alles mitte üksnes rääkivas hääles, vaid ka vormis. Mõni puristist kirjandusteadlane võib-olla ei nõustuks, et see, mida sa kirjutad, on sonett või *terza rima* jne., sest sa oled neist üle võtnud ainult ridade hulga ja paigutuse, aga mitte riimi- või rütmiskeeme – ehkki ise oled nimetanud neid tekste sonettideks. Teisalt, miks sellised piirangud üldse olulised on? Mida nad sul teha lubavad? Mind huvitab see väga, sest olen ka ise aru saanud pärast nii „klassikalistes” vormides kui vabavärsis kirjutamist, et see, mida mul tegelikult vaja, pole ei üks ega teine – et lihtsalt ridadeks jaotatud tekst ei suuda tabada keele rütmi nõnda nagu tekst, mis kuuletub teatavatele piirangutele, isegi kui need pole süsteemsed. Umbes nagu *jazz* või kaasaegne klassikaline muusika. Rütmid, mis tekivad, et ennast kohe hävitada. Mis mõnikord hakkavad kontrollima tähendusi ja ühendavad teksti koostisosi ootamatute sildadega. Aga sa oled ju ka proosat avaldanud, seal on vormi roll hoopis teine. Kui erinevad need kirjutamisviisid sinu jaoks on?

K. N.: Olen kirjutanud terve hulga luuletusi pelgalt, ütleme, sõnade sära ja vormi ilu pärast, aga raamat „100 kaks” (*100 du*), millest on pärit eestikeelse tõlkekogu luuletused, on veidi teistsugune. Selle vundament on sügavad hingeliigutused, varjatud protsessid. Mõistagi ei saanud ma neist kirjutada nagu psühhoanalüütik, mul oli vaja minna ringi, jätta jälgi. Kui tahtsin kirjutada puust, kir-

jutasin hobusest ja nii edasi. Aga sedasi on võimalik jõuda enam-vähem „Iliase” mahuni, nii et rangest vormist oli palju abi. Mitte ainult ridade arvust, vaid ka teistest teksti komponeerimise printsiipidest, mis raamatus pidevalt korduvad. Nimetasin neid tekste sonettideks, sest vormiliselt olid need sonetile kõige lähemal. See surub peale distsipliini, sest sa tead, et kõik, mida tahad öelda, peab mahtuma samasse formaati, nii sisemiselt kui ka väliselt. Üritasin oma tekstidesse jätta võimalikult suure tõlgendamisvabaduse, sest sügavad hingepõhjad võivad küll kõigil inimestel olla sarnased, aga nende väline ilmnemisviis on igaühel siiski erinev. Nii et las saabki iga lugeja neist tekstidest aru sedasi, nagu tema hingeline, eluline ja intellektuaalne kogemus võimaldab. Aga proosa kohta ütleksin, et mulle ei ole tavaline sirgjooneline narratiiv, mingi „loo” jutustamine üldse huvitav. Pigem meenutaksin Gustave Flaubert’i, kelle unistuseks oli kirjutada teos, kus poleks mingit narratiivi, lugu, süžeed, niinimetatud „sisu”, vaid teose ühendaks tervikuks üksnes stiil, nii nagu maakera asub õhuta ruumis ilma toetuspunktita. Sellist proosat kirjutada on raske, aga luulet võib küll. Ka oma romaanis „Veini koopia” üritasin torpedeerida sirgjoonelist jutustamisviisi ja esitada võrdlemisi unelaadse narratiivi, kus süžee oleks küll olemas, aga väga tugevasti kodeeritud kujul. Teatud viisil läks see mul korda. Selles romaanis on juttu paljudest asjadest, aga samal põhimõttel: kui tahan kirjutada puust, kirjutan hobusest. Sest ma ei räägi seal ainult üksindusest või eraklusest, vaid isegi holokaustist, aga see kõik avaneb üksnes sellele lugejale, kes suudab lahti hammustada romaani suhteliselt keerulised reeglid. Nõnda on ka siinses raamatus leiduva luulega.

R. R.: Jah, üks põhjustest, miks ma nimelt selle raamatu tõlkimiseks valisin, ongi see, et ta on täiesti süsteemne maailm. Mitte suletud, kaugel sellest, ja mitte korduv (nagu ei kordu ka päris maailm, ehkki loodud ilmadel kipub olema selleks kalduvus), aga selline, kus iga element on erineval viisil seotud kõigi teistega. Mida rohkem loed, seda paremini ta avaneb. Juba läbiloetud luuletused saavad uusi tähendusi juurde. Loomulikult võib ka mittenarratiivne proosa selline olla, aga temas toimub ikkagi liikumine ühest punktist teise. Kuid siin mitte. Me ju harilikult ei loe luulekogu ka algu-

sest lõpuni, vaid kord siit, kord sealt, nii et selles peaks leiduma juba algusest peale sellist teatavat risomaatilisust. Alguses tahtsin sinu loomingust koostada valikkogu, kus oleksid esindatud erinevad perioodid ja valitud tekstid erinevatest kogumikest, aga peale hakates sain kohe aru, et selle maailma kõrvale on parem mitte asetada midagi muud, nii jääks ta ka tõlkes algsele võimalikult lähedaseks. Aga kui palju sul selle peale aega kulus? Kas need komponeerimisprintsipiidid olid sulle selged algusest peale või kujunesid välja kirjutamise käigus? Kas luuletused on kogus enam-vähem kronoloogilises järjekorras või spetsiaalselt paigutatud? Näiteks luuletuste vormi äkiline muutumine keset kogu – kas see oli algusest peale nii planeeritud? Kirjutasid mõlemat vormi korraga või alguses üht, pärast teist?

K. N.: See raamat on minu loomingus eriline selle poolest, et ma tegelikult ei kirjutanud seda, vaid ta tuli mulle ise. Justkui oleks selle kõik loonud keegi teine ja mina ainult tähendaksin ta üles. Tuli peale selline transilaadne seisund, mind haarasid veidrad võbelused, millest said tekstid. Võbeluste survele oli võimatu mitte järele anda, pidin keset ööd üles tõusma ja need kirja panema. Kusjuures ausalt öelda polnud see üldse raske, minu töö oli nagu lilleseadja oma – kokku komponeerida elemendid, mis kuskilt saabuvad. Mõnikord kirjutasin ööpäeva jooksul seitse teksti, mida on väga palju. Lasksin sel sisemisel voogamisel end kaasa kanda, sugugi mõtlemata, kuhu see mind viib ja mida see kõik tähendab, selles mõttes oli väline range vorm väga distsiplineeriv. Huvitav on ka see, et mõnikord oli seda kuskilt väljastpoolt tulevat teksti just täpselt nii palju, kui mahtus valitud vormi, tuli vaid need (ala) teadvusest saabuvad fantoomid selgeks puhastada. Kaks erinevat vormi lubasid tunda end vabamalt, sest mõnikord sobis paremini üks, mõnikord teine. Luuletuste järjekord ei ole kronoloogiline, vaid selline, et naabrus aitaks neil paremini avaneda. Mõnikord on ka luuletuste järjestuses näha selline struktuur, kus teesile järgneb antitees ja siis süntees. Kui raamat sai valmis ja oli välja antud, kadus see poeetiline vaimuvaev kohe ära, ja kuigi olen ka hiljem üritanud midagi samalaadset kirjutada, pole see õnnestunud.

R. R.: Täiesti arusaadav. Olen kuulnud sarnaseid lugusid ka teistelt luuletajatelt, kusjuures alati seoses raamatutega, mis on mulle neilt kõige rohkem meeldinud. Tõenäoliselt tundsid end umbes nii ka kunagised religioosete tekstide autorid, kes siiralt uskusid, et nende looming on jumalik ilmutus. Kuna mul ei ole vähimatki kalduvust religiooni (eriti institutsionaalse) poole, arvangi, et selline kogemus on inimesele täiesti loomulik ning usuisad on lihtsalt pikalt üritanud seda monopoliseerida ning oma huvides ära kasutada. Aga modernsel ajal, kui religioon enam meie sümboolset maailma ei valitse, ongi just luule (ja teater) need vahendid, mis lubavad sellist kogemust mõtestatult väljendada ning teistele edasi anda niivõrd, kuivõrd see on üldse võimalik. Ja seda analoogiat pole üldse vaja karta – ega loomulikult ka mitte arvata, et niimoodi kirjutatud tekstid ongi mingite reaalselt eksisteerivate kõrgemate jõudude, mitte inimese enda looming. Teisalt, selline „automaatne kirjutamine”, mida propageerisid André Breton ja Philippe Soupault, võib üsna kiiresti muutuda vaid autorile mõnevõrra mõistetavaks teadvuse vooluks, mis lugejat enam eriti ei huvita. Aga nende meetod selle poolest ju eristuski, et oli teadlikult kasutatav – umbes nagu ka professionaalne šamaan võib transsi langeda tellimuse peale. Aga kuidas on see, et sa sinna seisundisse enam tagasi ei pääse, mõjutanud sinu edaspidist kirjutamist? Pean silmas just luulet – kuskil oled ju selle raamatu kohta öelnud, et sellega algas su loomingus uus periood.

K. N.: Ma ei ole religioosne, eriti mitte selles meie pool levinud katooliklikus mõttes, pigem võiks minu vaateid nimetada budistlikeks. Aga midagi on väljaspool meie teadvuse ulatust siiski olemas, ja mõnikord jõuab see, mida ma võbelusteks nimetan, sealt meieni. „Automaatne kirjutamine” on minu meelet lihtsalt huvitav kirjanduslooline seik, ei midagi enam, minu kogemus on siiski teistsugune. Samas on selge, et kui ma poleks juba aastaid kirjutanud, lugenud, mõelnud ja elanud, kui mul poleks mu kogemusi selja taga, siis ei aitaks mingi šamanistlik transs. Ma lihtsalt ei saaks aru, mis minuni jõuab. Pärast selle erandliku raamatu kirjutamist sain valmis romaani, ka hoopis teistsuguse, kui meie pool kombeks – unenäolise, fantaasiaküllase, intertekstuaalse ja teadlikult lugejat hullu-

tava, mille siht oli mõtlemise ja mõistmise stampe purustada. Mul oli vaja teatavat pausi, et saaksin jälle luuletada. Praegu koostan uut luulekogu, kus on ka veidi siinsetega sarnaseid tekste, aga raamat ise on jälle hoopis teistsugune.